

UČITELJU V SLOVO

(Beseda na žalni seji delavcev
inštituta) 12. 4. 1982

V petek, na veliki petek, nas je pretresla prežalostna novica o nenadni smrti našega zgodovinskega učitelja, univerzitetnega profesorja dr. Metoda Mikuža. Če se ne motim, ga ni med nami raziskovalci, arhivisti in bibliotekarji, ki ne bi bil njegov študent, zato je njegova smrt hud udarec za nas vse in še posebej za tiste, ki jim je bil blagopokojni profesor tudi mentor. Njegova smrt je tudi udarec za inštitut kot znanstveni zavod, saj je bil profesor dr. Mikuž nekaj časa, v letih 1960—1961, tudi vodja njegovega znanstveno-raziskovalnega oddelka, večkrat član sveta inštituta, znanstvenega sveta, član uredniškega odbora inštitutove znanstvene revije, sodelavec pri raznih nalogah, dvakrat predsednik organizacijskega odbora za znanstvena posvetovanja in še posebej glavni referent na več znanstvenih posvetovanjih.

Ni nas tako malo na Slovenskem, katerim je profesor dr. Mikuž s svojo živo besedo, zlasti v zgodovinskem seminarju, zbudil zanimanje za preučevanje novejših slovenskih zgodovine. Vsaj zase lahko rečem, da sem prav zaradi njegove izredne sposobnosti peljati študenta k razmišljanju o preteklosti in sedanjosti obenem, pri njem vzel diplomsko nalogo o narodnoosvobodilnem boju na Slovenskem jeseni 1943, ki me je nato ob Juvančičevem mentorstvu pri arhiv-

skem delu potisnila še globlje v raziskovanje našega velikega časa. In verjetno bi tako lahko povedal še marsikdo med nami in tudi drugod, kajti cel rod nas je, ki gremo za prvim oračem naše sodobne zgodovine.

On je triintrideset let hodil pred nami, rahlo sklonjen, držeč za ročice pluga, oral in krčil zgodovinopisno ledino. Ni ga med nami, ki ne bi občudoval njegove garaške vneme, ko smo ga videvali dan za dnem v našem arhivu, kako si z roko izpisuje podatke za svoja predavanja in za svoje razprave. Nam je dosti laže, ko gremo po njegovih zoranih brazdah in so nam na voljo tudi tehnična sredstva za delo. Večkrat sem se spraševal, od kod ta življenjska moč, takšna silna delovna energija.

Sodim, da ga je veličina partizanskega osvobodilnega boja tako prevzela, da se je tvorno vključil vanj in je postal naš prvi duhovnik-partizan, najprej verski referent v Šercerjevi brigadi in nato v glavnem štabu NOV in PO Slovenije. V njem se je izvršil globok, korenit idejni prelom, ki mu je zaradi zrelih moških let pustil tudi nekatere posledice. Velik, enkrat in neponovljiv vrh v naši narodni zgodovini ga je tako pretresel, da je postal tudi njegov prvi poklicni zgodovinar. Lahko samo še blagrujemo čase, ko naj bi za znanstvenike veljalo načelo: Non multa, sed multum. Dr. Mikuž se je kot zgodovinar moral odzivati raznim potrebam po zgodovinopisnih izdelkih in je ustvaril mnogo del in tudi obsežna dela. Skoraj ni ledine v naši najnovejši zgodovini, ki je ne bi dr. Mikuž izkrčil s svojim neutrudnim, garaškim delom; skoraj ni revije, časopisa, znanstvenega, strokovnega in drugega, v katerem ne bi objavil svojega prispevka, bil je tudi zanimiv, duhovit sodelavec televizije za zgodovinske teme. Morda zaradi številnih potreb in bližine dogajanj ni mogel natanko izmeriti in do kraja zajeti vsega. Tega se je tudi zavedal in pričakoval, da bo mlajši rod zgodovinarjev na izkrčenih ledinah globlje in širše zaoral v posamezne teme iz najnovejše zgodovine Slovencev.

Profesor dr. Mikuž je bil enkratna, izvirna osebnost. Globok in korenit idejni in tudi človeški prelom sredi tridesetih let njegovega življenja ga je napravil takšnega, kot smo ga poznali deset, dvajset ali še več let: včasih odprtega, dostopnega, naravnost očetovsko dobrotljivega, živahno kramljajočega, včasih pa zaprtega, nedostopnega, osornega, redkobesednega in celo jedkega. Včasih se nam je kazal preveč strpnega in včasih morda preveč nezaupljivega. Zato sodelovanje z njim ni bilo vedno lahko; zato smo si bili zdaj zelo blizu in drugič spet daleč drug od drugega.

Bodi kakorkoli, eno pa drži: predvsem in nadvse je cenil le delo in da si si pridobil njegovo končno zaupanje, si moral mnogo pregarati. Da naj bo delo, pošteno delo, edino merilo vsega, je še zlasti v poslednjem času, ko mu je družba dala nekoliko več priznanja kot prej, precejkrat izrecno poudaril. V tem nam je vsem vsekakor velik in svetel zgled. Kakor bo zapustil neizbrisno sled kot udeleženec velikih zgodovinskih dogodkov (zbor odposlancev slovenskega naroda v Kočevju, drugo zasedanje AVNOJ v Jajcu, razglasitev Federativne demokratične republike Jugoslavije v Beogradu), tako bo ostala kot neuničljiva bogata dediščina njegovo zgodovinopisno delo; ostal nam bo v neizbrisnem spominu tudi kot človek.

V petek je dr. Mikuž odšel od nas za vedno in brez slovesa. Vedeli smo, da ga bo smrt našla samo pri delu, nismo pa niti malo slutili, da bo to tako kmalu. V poslednjih letih je živel precej odmaknjeno na svojem Žukovem. Mi

smo sredi vsakdanjega trušča blagrovali njegovo možnost ustvarjanja v miru in tišini. Toda, ali je bil v tej odmaknjenosti, v tej žukovski tišini res zadovoljen in srečen?

Kot da bi slutil svojo zgodnjo smrt, je pred nekaj meseci na našem znanstvenem posvetovanju v Ljubljani nekoliko spremenil temo svojega uvodnega referata: govoril nam je o družbenih in človeških problemih in stiskah ter nam dal mnogo snovi za razmišljanje. To nam bo v oporoko.

Ob smrti svojega učitelja bo vsak med nami, njegovimi učenci, obudil v svojem spominu kakšno učiteljevo toplo besedo in misel. Meni bodo ostale do konca v toplém spominu besede iz njegovega poslednjega pisma lani: »Vesel sem, da greste po moji poti.« In kaj je lahko lepšega za učenca, kot je učiteljevo veselje nad njegovim delom. Zato ga bomo kot svojega učitelja ohranili v lepem in trajnem spominu.

Tone Ferenc